

ни входив до Виконавчого комітету Всеукраїнської національної ради. Брав участь у громад. та культ. житті укр. еміграції, дописував до укр. преси у США та Канаді. 1921 р. заснував у Відні робітниче спортивне т-во «Січ», з делегацією якого виїжджав на Міжнародну робітничу олімпіаду в Прагу. Повернувся у Галичину. Займався адвокатською практикою у Коломиї та Гвіздіці. У міжвоєнний час відновив публіцистичну діяльність. Отпублікував низку статей, поезій і січових пісень, брошур. У Коломиї видавав і редагував часописи «Громада» (1896–97), «Зоря» (1904), двотижневий часопис «Хлопська правда» (1903, 1909), тижневик «Громадський голос» (1919), календарі «Запорожець», «Отаман», співредактор інших радикальних видань. Відповідальний редактор двотижневика «Січовий голос» (1919). Автор історичних нарисів: «Про велику Французьку революцію» (1913, 1918, 1934); «Російська цариця Катерина II» (1927); «Боротьба італійців за свободу та соборність» (1928). Помер у Коломиї.

О. Павлишин (Львів).

ТРИНКЛЕР МИКОЛА ПЕТРОВИЧ (7(19).11. 1859 – 10.08.1925) – видатний хірург, вчений та педагог. Н. у Петербурзі. Початкову освіту здобув у нім. приватній школі. 1877 закінчив (із золотою медаллю) Сімферопольську гімназію. Вивчав медицину у Харківському ун-ті. Після завершення навчання 1884 працював на посаді ординатора університетської хірургічної клініки. 1899 захистив докторську дисертацію на тему «К хірургии поперечных переломов надколенника». З 1905 – екстраординарний, з 1910 – ординарний проф. Харківського ун-ту на кафедрі хірургічної паталогії. З 1913 – завідувач факультетської хірургічної клініки, з 1921 – проф. Харківського медичного ін-ту. Т. був одним із засновників Товариства російських хірургів, очолював редколегію журн. «Врачебное дело». Член Нобелівського комітету. Автор бл. 80 наук. праць.

С. Куделко (Харків).

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА (трипільська етнокультурна спільнота) – археологічна культура мідного віку. Існувала у 38–26 ст. до н.е. Отримала назву від поселення, відкритого та дослідженого *В. Хвойкою* 1890-х біля с. Трипілля на Київщині. Поширена на тер. лісостепової і частково степової смуги Правобережної України, Молдови і Сх. Румунії. На території Сх. Румунії подібні пам'ятки відносять до культури Кукутені (від поселення біля с. Кукутені). На території Тернопільщини перші пам'ятки Т.к. були відкриті у 1870–80-х під назвою «культура мальованої кераміки». Вивченням Т.к. займалися *В. Хвойка*, *К. Гадачек*, *О. Кандиба*, *Т. Пассек*, *С. Бібіков*, *К. Черниш*, *Ю. Захарук* та ін. Т.к. пройшла три основних етапи розвитку: ранній

(«А»), середній («В»), пізній («С»). У кожному з них на підставі особливостей глиняного посуду та його орнаменту виділяють ряд фаз. О. Цвек поділяє Т.к. на дві споріднені культури: східнотрипільську культуру в межиріччі Дніпра і Пд. Бугу і західнотрипільську культуру – від Пд. Бугу на захід. Обидві культури представлені в основному поселеннями і кількома могильниками (Вихватинський у Молдові, Червоний Хутір, Софіївка та ін. на Київщині). Поселення розміщені в різних топографічних умовах і різні за розмірами. На етапі «А» вони були невеликі, забудовані наземними і напівземлянковими житлами. На етапі «В» у межиріччі Пд. Бугу і Дніпра поселення були великі, розташовувались на плато, забудовані великими наземними будівлями. Деякі поселення (Майданецьке, Таллянки на Черкащині) займали площу в 300–400 га, мали радіально-концентричне вуличне планування і були щільно забудовані. Частина будівель були 2-поверховими, складалася з кількох кімнат, мали великі глиняні печі. На пізньому етапі (3200–2600 до н.е.) трипільські общини заселяють правобережжя середньої течії Дніпра, Сх., а згодом і Зх. Волинь включно до межиріччя Стиру і Зх. Бугу, а також Верхнє Подністров'я до вододілу Стиру і Дністра. Волинські поселення були невеликі, часто розташовані на високих берегах річок, горбогір'ях, мали штучні земляні укріплення (Лози, Листви, Голишів, Костянець). Житла на пізньому етапі стають невеликими, із заглибленою долівкою та глиняними черенями для вогнищ. Господарство трипільців постійно розвивалось. На етапі «А» домінувало осіле скотарство, існувало мотичне землеробство, різні допоміжні господарські промисли, було поширене виробництво глиняного посуду, крем'яних знарядь, прядіння й ткацтво. На етапі «В» різко зросла роль землеробства із застосуванням тяглової сили тварин, удосконалювались різні ремесла – крем'яне, будівельна справа, виготовлення глиняного посуду. Пожвавився обмін з різними сусідніми племенами, зокрема дунайсько-балканського регіону. На етапі «С» у зв'язку із зміною екон. ситуації та впливу кочових племен посилювалась роль осілого скотарства, удосконалювалось виробництво крем'яних знарядь, глиняного посуду, з'явилися великі горни для випалювання посуду. Трипільська людність пройшла тривалий етап соц. розвитку – від невеликих родів і племен з міцними традиціями вшанування жінки і культу матері-землі до скупчень великої кількості населення у великих селах протоміського типу, виділення різних категорій населення, що займалось ремеслами, будівництвом тощо. На етапі «С» виготовлялося більше зброї з кременю, каменю та міді. Духовна культура трипільців була досить розвинутою. Вона включала різні землеробські культу – космогонічні уявлення, культ матері-землі, культ свійських тварин (здебільшого бика), вогню. Трипільці опанували

різні форми мистецтва, зокрема, розпис мінеральними фарбами приміщень, глиняного посуду. На етапах «А» і «В» був поширений лінійно-заглиблений орнамент, на етапі «С» – шнуровий та заглиблений. Широко відома мікроскульптура трипільців: фігурки жінок, тварин, моделі жител.

Складними є питання походження та історичної долі трипільців. Майже всі дослідники вважають, що на формування трипільців вплинули як культура місцевого буго-дністровського неолітичного населення, так і частини балкано-дунайської людності, що контактували з землеробськими народностями Передньої Азії. Трипільські племена мали широкі зв'язки з населенням Центральної Європи, зокрема племенами культури лійчастого посуду. Історична доля трипільських племен у різних районах їхнього проживання склалась неоднаково. Основною причиною занепаду трипільського етносу була загальна нерозвинутість матеріального виробництва, а також зовнішні деструктивні впливи, зокрема, посилення степових племен *ямної культури*, лісових племен у Середньому Подніпров'ї, деяких племен культури кулястих амфор на Волині. Т.к. була вершиною розвитку енеолітичних землеробських суспільств у Європі. Багато дослідників вважає, що традиції Т.к. у видозміненому вигляді існували і в наступні часи й збереглися у традиційній нар. культурі українців (тип жител у степових районах, розпис будинків і глиняного посуду, візерунки вишивок, писанок тощо).

М. Пелешишин (Львів).

ТРИАНОНСЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР 1920

– підписаний 4.6.1920 у Великому Тріанонському палаці Версалю між союзними державами-переможцями (Велика Британія, Франція, США, Італія, Греція, Японія та ін.) і Угорщиною. Т. м. д. став складовою частиною Версальсько-Вашингтонської системи. Набув чинності 26.7.1921. Т. м. д. зафіксував розпад Австро-Угорщини, визнав раніше встановлені кордони сусідніх держав. За Т. м. д. Словаччина й Підкарпатська Русь (Закарпаття) були включені до складу Чехословаччини; Трансільванія, сх. частина Банату передавались Румунії; Хорватія, Воеводина і Зх. Банат – Королівству СХС; провінція Бургенлянд – Австрії. Угорщина відмовлялася від будь-яких прав на порт Рієку (Фіуме), визнавала незалежність Чехословаччини і Королівства СХС, зобов'язувалась визнати скасування *Берестейського миру 1918*. Виконання умов Т. м. д. призвело до втрати Угорщиною довоєнної тер. та зменшення населення більш як удвічі порівняно з 1914. Угорщині заборонялось мати на озброєнні авіацію, танки, важку артилерію. Максимальна чисельність угор. армії, яка могла формуватись лише з добровольців, мала не перевищувати 35 тис. чол. Військово-морський флот, зокрема кораблі Дунайської флотилії, передавались союзникам. Конт-

роль за виконанням статей договору покладалась на Союзу контрольну комісію. Угорщина зобов'язувалась надати країнам-переможцям в односторонньому порядку режим найбільшого сприяння на транзит, ввіз та вивіз товарів. Угорщина зобов'язувалась сплатити репарації загальною сумою в 200 млн. золотих крон. У міжвоєнний період угор. урядові кола намагались переконати населення, що Т. м. д. недовговічний, розпалювали шовіністичні настрої та закликали до відродження «Великої Угорщини». Зовнішньополіт. курс уряду на ревізію Т.м.д. спричинився до напруженості відносин між сусідніми країнами. Унаслідок Віденських арбітражів 1938 і 1940 тер. статті договору були переглянуті за рахунок Румунії та Чехословаччини. Незалежна українська держава – Карпатська Україна, що утворилася в Закарпатті у березні 1939, була окупована хортистською Угорщиною. З поч. *Другої світової війни* Т. м. д. втратив силу.

С. Мовчан (Львів).

ТРОЙСТИЙ СОЮЗ – військ.-політ. блок Німеччини, Австро-Угорщини та Італії, який склався в 1879–82 і був спрямований проти Франції та Росії. Започаткував утворення Т.с. Австро-німецький договір від 7.10.1879, який передбачав спільні дії обох країн у разі нападу Росії на одну із них. Цей двосторонній союз 20.5.1882 був доповнений договором між Німеччиною, Австро-Угорщиною та Італією. Німеччина й Австро-Угорщина зобов'язувались надавати всіма засобами допомогу Італії у разі нападу на неї Франції, а Італія зобов'язувалась допомогти Німеччині, якщо б вона стала жертвою неспровокованого нападу з боку цієї ж держави. Австро-Угорщина звільнялась від допомоги Німеччині у разі воєнних дій проти Франції, їй відводилась роль резерву при втручанні у конфлікт Росії. Окремі статті договору стосувались великих держав і передбачали, що у разі нападу двох або кількох великих держав на одного члена Т.с. у війну з ними вступають всі учасники договору. Якщо нападе одна з великих держав, дві інші повинні зберігати сприятливий нейтралітет. Виняток робився лише для Франції: у разі її нападу на одну з країн союзу, всі інші виступали на спільну боротьбу проти неї. Відразу після підписання договору Італія заявила, що не зможе надати допомогу союзникам, якщо на них нападе Велика Британія, у зв'язку з підвищеною вразливістю берегових комунікацій у разі нападу на них британського військового флоту. Держави зобов'язувались у разі спільної участі у війні не підписувати сепаратного миру й дотримуватись таємниці про укладений союз. Договір трьох держав у наступні роки поновлювався: 20.2.1887 у Берліні підписано 2-й союзний договір; 6.5.1891 – 3-й союзний договір; 28.6.1902 – 4-й союзний договір. Тексти цих договорів в основному повторювали положення документа 1882 і включали